

KRIMINALISTIK TEXNIKA TIZIMIDA DAKTILOSKOPIYANING O'RNI VA UNING BOSHQA IDENTIFIKATSIYA USULLARI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI

Qirg'izboev Ma'rufjon Odiljon o'g'li

O'zbekiston respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Akademiyasi Kriminalistik ekspertizalar kafedrasida o'qituvchisi

Tel: 94-174-50-40

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20566762>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil

Ma'qullandi: 28-may 2026 yil

Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEY WORDS

daktiloskopiya, kriminalistik texnika, identifikatsiya, biometrika, DNK ekspertizasi, trasologiya, kriminalistika, ekspertiza, barmoq izlari.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kriminalistik texnika tizimida daktiloskopiyaning tutgan o'rnini, uning ilmiy-amaliy ahamiyati hamda boshqa identifikatsiya usullari bilan o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. Daktiloskopik identifikatsiyaning nazariy asoslari, kriminalistik ekspertiza jarayonidagi roli, shuningdek, DNK tahlili, genoskopiya, trasologiya, portret identifikatsiyasi va biometrik texnologiyalar bilan aloqador jihatlari yoritilgan. Muallif tomonidan zamonaviy kriminalistikada kompleks identifikatsiya tizimlarining shakllanishi va daktiloskopiyaning istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kriminalistika fanining asosiy vazifalaridan biri jinoyatlarni tezkor va sifatli fosh etish, jinoyat sodir etgan shaxslarni aniqlash hamda dalillarni to'plash va baholashdan iborat. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda kriminalistik texnika muhim o'rin tutadi. Kriminalistik texnika tarkibiga trasologiya, daktiloskopiya, sud fotografiyasi, ballistika, hujjatshunoslik, portret identifikatsiyasi va boshqa ko'plab yo'nalishlar kiradi.

Mazkur tizimda daktiloskopiya eng ko'p qo'llaniladigan va yuqori ishonchlilik darajasiga ega bo'lgan identifikatsiya usullaridan biri hisoblanadi. Chunki inson barmoq izlarining individualligi, o'zgarishchanligi va takrorlanmasligi ilmiy jihatdan isbotlangan. Shu sababli daktiloskopik ma'lumotlar ko'plab davlatlarda shaxsni identifikatsiya qilishning asosiy vositasi sifatida foydalanilmoqda.

Kriminalistik texnika tizimida daktiloskopiyaning o'rnini

Daktiloskopiya kriminalistik texnikaning mustaqil yo'nalishi bo'lib, inson qo'l va oyoq panjalaridagi papilyar naqshlarni o'rganadi hamda ulardan identifikatsiya maqsadlarida foydalanadi. Mazkur yo'nalish jinoyat sodir etilgan joyda qoldirilgan izlarni aniqlash, qayd etish, tadqiq etish va taqqoslash bilan shug'ullanadi.

Kriminalistik texnika tizimida daktiloskopiyaning ahamiyati bir necha omillar bilan belgilanadi. Avvalo, barmoq izlari jinoyat sodir etilgan joyda eng ko'p uchraydigan moddiy izlardan biri hisoblanadi. Ikkinchidan, barmoq izlari orqali shaxsning aynanligi yuqori aniqlik bilan belgilanishi mumkin. Uchinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida millionlab daktiloskopik ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida qidirish va taqqoslash imkoniyati mavjud.

Daktiloskopiya kriminalistik identifikatsiya jarayonida quyidagi vazifalarni bajaradi:

- jinoyat sodir etgan shaxsni aniqlash;
- hodisa joyida bo'lgan shaxslarni aniqlash;
- noma'lum jasadlarning shaxsini belgilash;
- bedarak yo'qolgan fuqarolarni topish;
- sudlangan shaxslar hisobini yuritish;
- migratsiya va chegara nazorati tizimlarida identifikatsiyani amalga oshirish.

Daktiloskopiyaning trasologiya bilan bog'liqligi

Daktiloskopiya va trasologiya kriminalistik texnikaning o'zaro yaqin yo'nalishlari hisoblanadi. Trasologiya turli obyektlar tomonidan qoldirilgan izlarni o'rganadi. Daktiloskopik izlar ham aslida trasologik izlarning alohida turidir.

Biroq daktiloskopiya insonning papillyar naqshlariga ixtisoslashganligi bilan trasologiyadan farqlanadi. Amaliyotda hodisa joyidan olingan barmoq izlari, oyoq kiyim izlari, transport vositalari izlari va boshqa moddiy izlar birgalikda tahlil qilinadi. Bu esa jinoyat mexanizmini to'liq tiklash imkonini beradi.

Daktiloskopiya va DNK identifikatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlik

So'nggi yillarda DNK ekspertizasi kriminalistik identifikatsiyaning eng zamonaviy usullaridan biri sifatida rivojlandi. Daktiloskopiya va DNK tahlili ko'pincha bir-birini to'ldiruvchi usullar sifatida qo'llaniladi.

Daktiloskopiyaning asosiy afzalligi uning tezkorligi va nisbatan arzonligidadir. DNK ekspertizasi esa biologik material mavjud bo'lgan hollarda yanada yuqori aniqlik beradi. Jinoyatlarni tergov qilish amaliyotida ko'pincha hodisa joyidan olingan barmoq izlari va biologik namunalarni parallel ravishda tekshiriladi.

Kompleks yondashuv natijasida tergov organlari yanada ishonchli va obyektiv xulosalarga erishadilar.

Daktiloskopiya va portret identifikatsiyasi

Portret identifikatsiyasi inson tashqi qiyofasining anatomik va funksional belgilarini o'rganishga asoslanadi. Ushbu usul videokuzatuv tizimlari, fotosuratlar va videoyozuvlar orqali amalga oshiriladi.

Daktiloskopiya bilan taqqoslaganda portret identifikatsiyasi tashqi omillarga ko'proq bog'liq bo'ladi. Insonning yoshi, soqoli, soch turmagi yoki plastik operatsiyalar tashqi qiyofani o'zgartirishi mumkin. Barmoq izlari esa umr davomida deyarli o'zgarmaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy tergov amaliyotida yuzni tanish tizimlari va daktiloskopik ma'lumotlar birgalikda qo'llanilib, identifikatsiya samaradorligini oshirmoqda.

Daktiloskopiya va biometrik texnologiyalar

Biometrik texnologiyalar insonning individual biologik xususiyatlariga asoslangan identifikatsiya tizimlarini o'z ichiga oladi. Ularga barmoq izlari, ko'z to'r pardasi, yuz geometriyasi, ovoz va kaft naqshlari kiradi.

Daktiloskopiya biometrik identifikatsiyaning eng keng tarqalgan va amaliy jihatdan sinovdan o'tgan yo'nalishi hisoblanadi. Zamonaviy bank tizimlari, mobil qurilmalar, elektron hukumat xizmatlari va chegara nazorat punktlarida aynan barmoq izlariga asoslangan biometrik texnologiyalar keng qo'llanilmoqda.

Sun'iy intellekt va mashinaviy o'qitish texnologiyalarining rivojlanishi natijasida biometrik tizimlarning aniqligi va ishonchliligi yanada ortib bormoqda.

Zamonaviy kriminalistikada kompleks identifikatsiya tizimlari

Hozirgi davrda kriminalistik identifikatsiya alohida usullardan foydalanish bilan cheklanib qolmaydi. Aksincha, turli identifikatsiya vositalarining integratsiyalashuvi kuzatilmoqda.

Masalan, jinoyat sodir etilgan joyda aniqlangan barmoq izi, DNK namunasi, videokamera tasviri va telefon ma'lumotlari birgalikda tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv shaxsni aniqlashning ishonchlilik darajasini sezilarli ravishda oshiradi.

Avtomatlashtirilgan daktiloskopik identifikatsiya tizimlari (AFIS), yuzni tanish tizimlari va genetik ma'lumotlar bazalarining o'zaro integratsiyalashuvi zamonaviy kriminalistikaning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Daktiloskopiya kriminalistik texnika tizimining eng muhim va samarali tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Barmoq izlarining individualligi va o'zgarmasligi uni identifikatsiyaning eng ishonchli vositalaridan biriga aylantirgan. Shu bilan birga, daktiloskopiya trasologiya, DNK ekspertizasi, portret identifikatsiyasi va boshqa biometrik texnologiyalar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanmoqda.

Zamonaviy kriminalistikada kompleks identifikatsiya tizimlarining shakllanishi turli usullarning o'zaro integratsiyasini taqozo etmoqda. Kelajakda sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar bazalari va avtomatlashtirilgan ekspert tizimlari daktiloskopiyaning imkoniyatlarini yanada kengaytirishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Sud ekspertizasi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
2. Belkin R.S. Kriminalistika: darslik. – Moskva: Norma, 2019.
3. Mamatqulov T.B. Hujjatlarning texnik-kriminalistik ekspertizasi ma'ruzalar kursi – O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi nashriyoti, 2017.
4. Снетков В.А. Техничко-криминалистическое исследование документов. – Москва: Юридическая литература, 2017.
5. Винберг А.И., Съхванкова М.В. Криминалистика: учебное пособие. – Москва: Инфра-М, 2018.
6. Россинская Е.Р., Галясьхина Е.И. Судебная экспертиза: учебник и практикум. – Москва: Юрайт, 2021.
7. Mirzayev A.M. Kriminalistika: darslik. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi nashriyoti, 2020.
8. Rahimov R.A. Kriminalistika texnika asoslari. – Toshkent: Adolat, 2019.
9. Norqobilov N.N. Hujjatlarning texnik-kriminalistik ekspertizasi. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2021.
10. Saidov A.X., Hamidov B.B. Kriminalistika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022.
11. Islomov Z.M. Sud ekspertizasi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Yurist Media Markazi, 2020.
12. To'rayev B.X. Hujjatlarni kriminalistik tadqiq etish asoslari. – Toshkent: Adolat, 2021.